

Wydania prowizoryczne z lat 1923 – 1924 (wg katalogu Fischer t.1 tzw. wydanie przedrukowe); usterki przedruku, usterki ząbkowania - przykłady złej jakości wykonania.

Trochę historii tytułem wstępu

W czasie I wojny światowej tereny dawnego Królestwa Polskiego znalazły się pod okupacją Cesarstwa Niemiec i Cesarstwa Austro-Węgier (formalnie – do 1917 r. – stanowiły w dalszym ciągu część Imperium Rosyjskiego).

Na okupowanych terytoriach ustanowiono władze okupacyjne, odpowiednio:

- niemieckich – Cesarsko-Niemieckie Generalne Gubernatorstwo Warszawskie (zwane dalej GG Warszawskie),
- austro-węgierskich – Generalne Gubernatorstwo Wojskowe w Polsce (z siedzibą w Lublinie) – zwane dalej GG Lubelskie.

Na podporządkowanych sobie obszarach, władze okupacyjne wprowadziły nowe waluty:

- markę niemiecką (tereny GG Warszawskiego),
- koronę austro-węgierską (tereny GG Lubelskiego).

Zarządzeniem Generał Gubernatora Warszawskiego z dnia 9.12.1916 r. na obszarze okupowanym przez armię niemiecką wprowadzono nową walutę – markę polską, emitowaną przez Polską Krajową Kasę Pożyczkową, która to waluta stała się od 26.04.1917 r. wyłącznym prawnym środkiem płatniczym na tym obszarze.

Korona austro-węgierska pozostawała natomiast w obiegu do końca istnienia GG Lubelskiego, tj. do 3.11.1918 r., a później – w odrodzonej Rzeczypospolitej Polskiej – na obszarach Galicji, Śląska Cieszyńskiego i południowej części Królestwa Polskiego znajdującej się w latach 1915-1918 pod okupacją austro-węgierską, do czasu wprowadzenia na całym obszarze Rzeczypospolitej polskiej jednej waluty – marki polskiej, co – jak pokazują dokumenty z tamtego okresu – nie odbyło się w sposób prosty i jednoznaczny, a mianowicie:

- dekretem Naczelnika Państwa z 8.02.1919 r. w przedmiocie jednostki monetarnej waluty polskiej (Dziennik Praw Państwa Polskiego z 1919 r. nr 14) jednostka monetarna waluty polskiej otrzymała nazwę „**Lech**”. Dekret ten został po trzech tygodniach uchylony ustawą z dnia 28.02.1919 r. w sprawie nazwy monety polskiej (Dz.Pr.P.P z 1919 r. nr 20), która stanowiła, że jednostka monetarna waluty polskiej ma nazwę „**Złoty**”, a jej setna część „**Grosz**”, *(żadna z tych nazw nie była faktycznie stosowana w tym okresie)*
- ustawą z dnia 15.01.1920 r. w przedmiocie ustanowienia marki polskiej prawnym środkiem płatniczym na całym obszarze Rzeczypospolitej (Dz.U. z 1920 r. nr 5) i wydanym w jej wykonaniu rozporządzeniem Ministra Poczt i Telegrafów z dnia 21.01.1920 r. o wprowadzeniu na ziemiach z walutą koronową taryfy pocztowej, telegraficznej i telefonicznej w markach polskich (Dz.U. z 1920 r. nr 5), „**Marka polska**” stała się prawnym środkiem płatniczym Rzeczypospolitej Polskiej *(z wyłączeniem terenów Śląska Cieszyńskiego. Na tym obszarze marka polska stała się prawnym środkiem płatniczym w II połowie kwietnia 1920 r., a wymiana koron na marki była dokonywana przez ówczesną Dyрекcję Skarbu Księstwa Cieszyńskiego, na podstawie decyzji Międzynarodowej Komisji Plebiscytowej),*

- ustawą z dnia 26.09.1922 r. w przedmiocie uzupełnienia art.1 ustawy z dnia 28.02.1919 r. w sprawie nazwy monety polskiej (Dz.U. z 1922 r. nr 83) ustalono parytet „Złotego” do złota w proporcji 1 Zł = 1/3100 kg złota.

Potrzeba było jednak jeszcze półtora roku, aby „Złoty” stał się prawnym środkiem płatniczym Rzeczypospolitej Polskiej.

W interesującym nas przedmiocie, odzwierciedleniem „zawirowań” walutowych w 1919 r. były pierwsze emisje znaczków polskich – tzw. wydania ministerialne:

- wydanie Ministerstwa Poczty i Telegrafów dla obszaru byłego zaboru austro-węgierskiego i terenów byłego zaboru rosyjskiego po okupacji austro-węgierskiej (wydanie w walucie koronowej),
- wydanie Ministerstwa Poczty i Telegrafów dla byłego zaboru pruskiego i północnej części byłego zaboru rosyjskiego po okupacji niemieckiej (wydanie w walucie markowej).

W wydawanych w Polsce katalogach, jako pierwszą datę wprowadzenia tych znaczków do obiegu podawana jest w nagłówkach tytułowych data 27.01.1919 r., chociaż ich opis został formalnie opublikowany dopiero w maju tego roku (okólnik MPiT z 15.05.1919 r. Dz.Urz. MPiT nr 7/1919). W katalogu Polskie Znaki Pocztove t.1, w części opisowej znajduje się informacja o źródle i dacie opublikowania tego opisu. W żadnej publikacji – zarówno tej formalnej w postaci Dzienników Urzędowych Ministerstwa Poczty i Telegrafów z roku 1919, jak też nieformalnej w postaci publikacji w prasie filatelistycznej oraz dostępnych publikacji katalogowych nie znalazłem informacji, która potwierdzałaby datę 27.01.1919 r., jako datę wprowadzenia tych znaczków do obiegu.

W latach 1918-1923 odrodzona Rzeczypospolita Polska znalazła się (wraz z państwami pokonanymi w I WŚ – Cesarstwo Niemieckie, Cesarstwo Austro-Węgierskie, Rosja Radziecka) w wąskiej grupie państw, w których w połowie 1923 r. inflacja doszła do fazy hiperinflacji. W ciągu 5 lat od czasu odzyskania niepodległości w listopadzie 1918 r. do końca 1923 r. kurs marki polskiej w stosunku do dolara amerykańskiego spadł z 9 mkp/1 \$ do 6.375.000 mkp/1 \$.

W styczniu 1924 r. rządowi Władysława Grabskiego przygotowującego reformę walutową udało się ustabilizować kurs marki polskiej do dolara amerykańskiego na poziomie 9.000.000 mkp/1 \$. Z uwagi na hiperinflację konieczne było wprowadzenie do obiegu znaczków pocztowych, które byłyby dostosowane do zmieniającej się w poszczególnych miesiącach 1923 r. taryfy opłat pocztowych. Przykładowo, opłata za list zamiejscowy o wadze do 20g oraz za list miejscowy o wadze do 250g wynosiła w lutym tego roku 300 mkp, w październiku 6.000 mkp, w listopadzie 10.000 mkp, a w grudniu 25.000 mkp.

W związku z tym, że brak było dostatecznej ilości czasu na merytoryczne i techniczne przygotowanie emisji nowych znaczków pocztowych (*emisję nowych znaczków z wysokimi nominalami przygotowywano do wprowadzenia w styczniu 1924 r.*), w II poł. 1923 r. zdecydowano się - podobnie jak w innych krajach dotkniętych hiperinflacją - na wykorzystanie istniejących zapasów niektórych znaczków z wcześniejszych emisji i sukcesywne ich wprowadzanie do obiegu, po wykonaniu na nich przedruku z nową wartością nominalną.

I tu – po tym może dla niektórych nieco przydługim, ale moim zdaniem istotnym, wstępie historycznym – dochodzimy do głównego tematu niniejszego artykułu, tj. do znaczków wydań prowizorycznych z lat 1923-1924, niewłaściwie – moim zdaniem – traktowanych w wielu publikacjach i katalogach, jako jedna seria znaczków, pomimo

że poszczególne znaczki były przedrukowywane i wprowadzane do obiegu różnymi dokumentami formalnymi i w różnym czasie, w odstępie pięciu miesięcy między pierwszym i ostatnim znaczkiem „przedrukowym”.

Wydania prowizoryczne z lat 1923-1924

Pomiędzy 12.10.1923 r. a 18.03.1924 r. wprowadzono do obiegu 5 znaczków wydań prowizorycznych z nowymi nominałami, w postaci przedruku w kolorze czarnym wykonanego na znaczkach z wcześniejszych wydań, oznaczonych w PSPZP (zakładka „Znaczki” na stronie www.phila.pl) i w katalogu Fischer t.1 następującymi numerami:

PSPZP.94/Fi.167 I i II - 10000/25 mk (przedruk znaczka PSPZP.61/Fi.135 I i II),
PSPZP.110/Fi.168 - 20000/2 mk (przedruk znaczka PSPZP.65/Fi.115),
PSPZP.96/Fi.169 I i II - 25000/20 mk (przedruk znaczka PSPZP.63/Fi.127 I i II),
PSPZP.97/Fi.170 I i II - 50000/10 mk (przedruk znaczka PSPZP.52/Fi.125 I i II),
PSPZP.98/Fi.171 - 100000/5 mk (przedruk znaczka PSPZP.62/Fi.118).

Znaczki były wprowadzane do obiegu w następującej kolejności:

- PSPZP.94/Fi.167 I i II – okólnik Ministerstwa Poczty i Telegrafów z dnia 12.10.1923 r. (Dz.Urz. MPiT nr 48 z dnia 3.11.1923 r.),
- PSPZP.96/Fi.169 I i II, PSPZP.97/Fi.170 I i II, PSPZP.98/Fi.171 – okólnik Ministerstwa Poczty i Telegrafów z dnia 9.11.1923 r. (Dz.Urz. nr 52 z dnia 1.12.1923 r.),
- PSPZP.110/Fi.168 – okólnik Generalnej Dyrekcji Poczty i Telegrafów z dnia 18.03.1924 (Dz.Urz. GDPiT nr 14 z dnia 29.03.1924 r.).

Wszystkie wymienione znaczki zostały wycofane z obiegu z dniem 30.04.1924 r. zarządzeniem Generalnego Dyrektora Poczty i Telegrafów z dnia 12.04.1924 r. (Dz.Urz. GDPiT nr 18 z dnia 26.04.1924 r.).

Polskie katalogi (PZP t.1, Fischer t.1) katalogują po dwie odmiany trzech znaczków podstawowych użytych do przedruku (*patrz wyżej znaczki 167, 169 i 170 opatrzone wyróżnikami I i II*). Różnice sprowadzają się do różnych wymiarów obrazka prezentowanego na znaczku. W jednym przypadku (*chodzi o znaczek PSPZP.96/Fi.169*) do wykonania przedruku użyto dwóch form różniących się całkowitymi rozmiarami przedruku (*wielkością przedruku*), w zależności od odmiany znaczka.

Przedruk wykonywano farbą czarną błyszczącą (rzadziej matową) formami typograficznymi. Formy wykonano ręcznie ze składu zecerskiego – obejmowały one po 100 nadruków każda. Rodzaj usterek przedruku na niektórych znaczkach (np. przedruk na różnej wysokości w poziomie, w tym samym rzędzie arkusza) może świadczyć o tym, że przedruku dokonywano bezpośrednio z formy pierwotnej (ze składu), co oznacza, że nie odlano tzw. stereotypów, z których w technologii druku typograficznego sporządza się formy do wykonania przedruku. Forma drukowa pierwotna (ze składu) ma to do siebie, że po jakimś czasie użytkowania następuje poluzowanie poszczególnych jej elementów, co w konsekwencji może prowadzić do wystąpienia na arkuszach drukowych usterek, o jakich mowa wyżej.

Dla celów przedruku nowych wartości nominalnych wykonano sześć form zawierających po 100 przedruków każda, a mianowicie:

- formę „10 TYSIĘCY” do przedruku znaczka PZPSP.61/Fi.135 I i II (wymiały całkowite przedruku 26x17 mm),

- formę „MK 25,000 MK” do przedruku znaczka PZPSP.63/Fi.127 I (wymiar całkowite przedruku 26x12,5 mm),
- formę „MK 25,000 MK” do przedruku znaczka PZPSP.63/Fi.127 II (wymiar całkowite przedruku 21x10,5 mm),
- formę „MK 50,000 MK” do przedruku znaczka PSPZP.52/Fi.125 I i II (wymiar całkowite przedruku 26x12,5 mm),
- formę „MK 100.000 MK” do przedruku znaczka PSPZP.62/Fi.118 (wymiar całkowite przedruku 15,5x19 mm),
- formę „MK 20.000 MK” do przedruku znaczka PSPZP.65/Fi.115 (wymiar całkowite przedruku 15,5x19 mm).

Jak wspomniano wyżej, przedruków dokonywano na znaczkach wcześniejszych wydań, z wszelkimi wynikającymi z tego konsekwencjami odnoszącymi się do:

- wielości odmian papieru znaczków (biały gładki średni o różnej strukturze i niewielkich różnicach grubości, szaroniebieskawy o średniej grubości, biały średniej grubości prążkowany poziomo, biały gładki cienki o jednolitej strukturze, żółtawy szorstki gruby gąbczasty, szary średnio gruby gładki, biały gładki bardzo cienki tzw. pelure),
- wielości odmian i wymiarów perforacji (ząbkowanie liniowe, grzebieniowe i ramkowe i ponad 50 różnych wymiarów dla wszystkich znaczków od 9 : 9 do 14 ½ : 14½).¹
- kolorystyki poszczególnych znaczków (różne katalogi wymieniają ponad 25 odmian kolorów wszystkich znaczków).

Prace związane z przygotowaniem i wykonaniem przedruku realizowano w znacznym pośpiechu, nie dochowując przy tym podstawowych standardów i wymogów procesu drukarskiego, a nawet podstawowej staranności wykonywania prac na jego poszczególnych etapach (np. czyszczenia co pewien czas form drukowych). Efektem tego były liczne usterki i błędy drukarskie, które w normalnej sytuacji (bez presji inflacyjnej) dyskwalifikowałyby tak przedrukowane znaczki, albo przynajmniej ich część zostałaaby zakwalifikowana jako makulatura. Jednakże wspomniana presja inflacyjna spowodowała, że pomimo licznych niedoskonałości znaczki zostały wprowadzone do obiegu.

Usterki drukarskie na znaczkach wydań prowizorycznych

Poniżej postaram się zaprezentować podstawowe rodzaje usterek drukarskich na znaczkach, na których dokonano przedruku nowej wartości nominalnej. Większość z nich będzie ilustrowana skanami znaczków, jednak w kilku przypadkach – z uwagi na brak odpowiedniego materiału – ograniczę się tylko do wzmianki o istnieniu określonych usterek przedruku.

Przesunięcia przedruku

Do najczęściej spotykanych usterek należy zaliczyć przesunięcia przedruku występujące na znaczkach wszystkich nominałów, spowodowane złym (nierównym) podawaniem arkuszy drukowych do maszyny drukarskiej.

Można wyróżnić następujące przesunięcia przedruku:

---

¹ Polskie Znaki Pocztowe t.1 – opracowanie zbiorowe pod redakcją A. Łaskiewiczza i Z. Mikulskiego, Warszawa 1960.

- przesunięcia w pionie

- przesunięcia w poziomie

- przesunięcia w pionie i w poziomie

- przedruk ukośny

- przedruk na różnej wysokości w tym samym rzędzie arkusza (*uskoki*)

Zalania i niedobicia

Kolejnym rodzajem usterki drukarskiej są:

- Zamazanie lub zalanie różnych elementów przedruku farbą drukarską, spowodowane podawaniem zbyt dużej ilości farby lub zbyt silnym dociskiem formy do arkusza drukowego w trakcie odbijania przedruku,

albo

- przedruki niedobite, słabo widoczne, spowodowane podaniem zbyt małej ilości farby lub zbyt słabym dociskiem formy do arkusza drukowego
(*niedobicia niektórych cyfr i liter*)

(*niedobicia oznaczenia liter waluty z prawej strony w pierwszej i trzeciej kolumnie*)

Szcątkowe przedruki pozorne

Tego rodzaju przedruki mogą być wynikiem:

- lekkiego zetknięcia się z formą drukową źle podłożonego arkusza drukowego, przed odbiciem właściwego przedruku, albo
- lekkiego „poderwania” (podniesienia się) arkusza po druku zasadniczym i jego ponownego zetknięcia z formą drukową,
- zanieczyszczenia formy drukowej (nie czyszczenia formy w trakcie procesu drukowania), która w wyniku osiadającej na niej farby staje się bardziej „kleista” hamując w wyniku tego płynne przechodzenie przez maszynę drukarską arkuszy papieru.

Abklatsche

Wtórne odbitki maszynowe lub arkuszowe na odwrocie znaczków.

(odbitki arkuszowe)

* * *

Niezależnie od usterek drukarskich wynikających z błędów w procesie drukowania, na znaczkach wydań prowizorycznych występują również usterki form drukowych. Niestety nie dysponuję materiałami do ich zobrazowania. Rodzaje tych usterek są wymienione w tomie pierwszym Polskich Znaków Poczтовых (*patrz przypis „1” na str. 4*) i należą do nich²:

- na znaczku o nominale 10.000 mkp - w napisie „10 TYSIĘCY” - kropka po literze „Y” (*autorzy PZP nie określają pola w arkuszu, na którym występuje ta usterka*),
- na znaczku o nominale 20.000 mkp - w napisie „20.000” - złamana pierwsza cyfra „0” (*autorzy PZP nie określają pola w arkuszu, na którym występuje ta usterka*),
- na znaczkach o nominale 25,000 mkp (obie odmiany) - w napisie „25,000” - duża kropka pod cyfrą „5”, i uszkodzone cyfry „2” i „5” – cyfra „5” na odmianie znaczka o większych wymiarach (*pola 10 i 88*), cyfra „2” na odmianie znaczka o mniejszych wymiarach (*pole 77*),
- na znaczku o nominale 50,0000 mkp – uszkodzona cyfra „5” w napisie „50,000” (*pole 20*) oraz silnie uszkodzone określenie waluty „MK” (*pole 95*),
- (*pole 20*) i silnie uszkodzone określenie waluty „MK” (*pole 95*),
- na znaczku o nominale 100.000 mkp – plamka nad czwartą cyfrą „0” (*pole 1*), ścięta u góry druga cyfra „0” (*pole 2*), plamka w kształcie przecinka między lewym i prawym określeniem „MK” (*pole 7*), plamka u dołu znaczka (*pole 40*), plamka między drugą i trzecią cyfrą „0” (*pole 41*).

Oprócz opisanych wyżej usterek przedruku oraz usterek form drukowych, na znaczkach wydań prowizorycznych występują również usterki drukarskie (w *niektórych publikacjach*² tego typu usterki są określane jako błędy drukarskie), w postaci:

- **przedruków podwójnych** spowodowanych dwukrotnym przejściem arkusza przez formę drukową – w katalogach określanym symbolem „Np.” (nadruk podwójny);

² Stefan Jakucewicz – Techniki drukowania znaczków pocztowych – Wydawnictwo Literackie 1988; PZP t.1

- **przedruków odwróconych** spowodowanych odwrotnym włożeniem arkusza ze znaczkami do maszyny drukarskiej – w katalogach określanych symbolem „No” (nadruk odwrócony)

Na znaczkach wydań prowizorycznych możemy znaleźć również usterki perforacji w postaci:

- opuszczonych otworów perforacyjnych, w efekcie czego niektóre znaczki wyglądają tak, jakby miały z jednej strony tzw. ząbki do automatu.

„ząbki do automatu” (w parce znaczek lewy – w lewym górnym rogu; znaczek pojedynczy z lewej strony na dole i na górze)

przerwy w perforacji

- zniekształconych (nierównych) linii perforacji będących najprawdopodobniej wynikiem wygięcia się niektórych igieł grzebienia

- niewłaściwych ustawień maszyny perforującej, w wyniku czego w niektórych przypadkach perforacja z jednej strony znaczka jest wykonana w prawidłowej odległości od obrazka, z drugiej natomiast wychodzi nawet poza linię wydrukowaną na marginesie arkusza drukowego, powodując w ten sposób zmianę całkowitej

wielkości znaczka nawet o 3 mm (gdyby taki znaczek przycięć wzdłuż linii na marginesie arkusza wówczas mógłby on spełniać kryteria braku perforacji – w pokazanym niżej przykładzie - pionowej, gdyż po przycięciu centrowanie znaczka byłoby właściwe, a jego wielkość odpowiadałaby typowej wielkości danych znaczków).

* * *

Pomimo złej jakości wykonania znaczki te zostały wprowadzone do normalnego obiegu pocztowego, przy czym – jak napisałem w początkowej części artykułu - funkcjonowały w nim do 30.04.1924 r., a więc zaledwie od 2-3 tygodni (w przypadku znaczka o nominale 20000/2 mk – PSPZP.110/Fi.168) do 6 miesięcy (w przypadku znaczka o nominale 10000/25 mk – PSPZP.94/Fi.167 I i II), tj. do czasu wejścia w życie reformy walutowej rządu Władysława Grabskiego.

Rozporządzeniami Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej wydanymi w wykonaniu ustawy z dnia 11.01.1924 r. o naprawie Skarbu Państwa i reformie walutowej (Dz.U. z 1924 r. nr 4):

- złoty został ustanowiony jednostką monetarną Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1924 r. nr 7),
- ustanowiono statut dla banku emisyjnego, upoważniając Ministra Skarbu do utworzenia Banku Polskiego (Dz.U. z 1924 r. nr 8) – bank rozpoczął działalność 28.04.1924 r.,
- ustalono relację marki polskiej na złotego w wysokości 1.800.000 mkp / 1 zł, stanowiąc jednocześnie, że od dnia 1.07.1924 r. marka polska przestaje być prawnym środkiem płatniczym (Dz.U. z 1924 r. nr 34).